

Beslutningspsykologiske perspektiver på vurdering av omsorgssvikt

Magnus Nordmo
Universitetet i Sørøst-Norge
magnus.nordmo@usn.no

Lene Caroline Ljosland Nordmo
Interkommunalt ressursteam, Barnevernet i Telemark Fylke

Upresis begrepsbruk og systematiske skjevheter kan øke risiko for feilvurderinger i barnevernet.

Forfatterne har fylt ut interessekonfliktskjema og oppgir ingen interessekonflikter.
Takk til Fartein Ask Torvik, Sofia Levin og Vibeke Samsonsens, som kom med innspill på en tidligere versjon av denne teksten.

Magnus Nordmo og Lene Caroline Ljosland Nordmo

Foto: privat

Vurderinger av foreldres omsorgsevne er sentrale oppgaver i barnevernet. Slike vurderinger danner grunnlaget for beslutninger som kan få stor betydning for barnets fremtid, men oppgaven er metodisk og faglig krevende. Psykiske vansker og bekymringsvekkende atferd hos barn kan ha mange årsaker, og det er ikke alltid lett å avgjøre hvilken rolle foreldrenes omsorg spiller. Det kan være svært vanskelig å vurdere hvorvidt kriteriet for omsorgsovertagelse er innfridd, nettopp fordi loven stiller et høyt og skjønnspreget krav: For at en omsorgsovertagelse skal kunne skje, må det være «overveiende

sannsynlig at barnets helse eller utvikling kan bli alvorlig skadet fordi foreldrene vil være ute av stand til å ta tilstrekkelig ansvar for barnet» (Barnevernloven, 2021, § 5-1).

I løpet av de siste tiårene har utviklingspsykologisk forskning gitt økt innsikt i hvordan genetiske faktorer og miljøpåvirkninger former barns utvikling. Samtidig viser forskning på beslutningspsykologi at vurderinger kan påvirkes av skjevheter og feiltolkninger, særlig i situasjoner med usikker informasjon. Gjennom vårt arbeid med beslutningsprosesser i barnevernet har vi sett hvor krevende slike vurderinger kan være i praksis. Denne fagartikkelen drøfter hvordan genetiske og miljømessige faktorer bidrar til barns utvikling, hvilke utfordringer som oppstår når barns atferd tolkes som indikator på omsorgssvikt, og hvordan beslutningsskjevheter kan påvirke vurderinger i barnevernet.

Hva påvirker barns utvikling?

Forskning på barns utvikling viser at både genetiske og miljømessige faktorer bidrar til individuelle forskjeller i psykisk helse, atferd og ferdigheter. I atferds-genetiske studier kan man skille mellom delt miljø, som omfatter påvirkninger søsken i samme familie har felles, og udelte miljø, som refererer til erfaringer og tilfældigheter som er unike for hvert barn. Sammenligninger av tvillinger og søsken har vist at genetiske forskjeller og det udelte miljøet forklarer en betydelig andel av variasjonen i psykologiske egenskaper, mens bidraget fra delt miljø i gjennomsnitt er minimalt (Plomin, 2019; Turkheimer, 2000). Bekymringsfull atferd og psykiske vansker er relativt vanlig blant barn og unge, men funnene fra atferds-genetisk forskning tilsier at slike utfordringer i befolkningen som helhet i liten grad kan tilskrives delt miljø, noe som inkluderer foreldrenes omsorgsutøvelse. I et befolkningsperspektiv er det dermed ikke faglig grunnlag for å anta at variasjoner i foreldres oppdragelsespraksis forklarer hoveddelen av forekomsten av psykiske vansker hos barn.

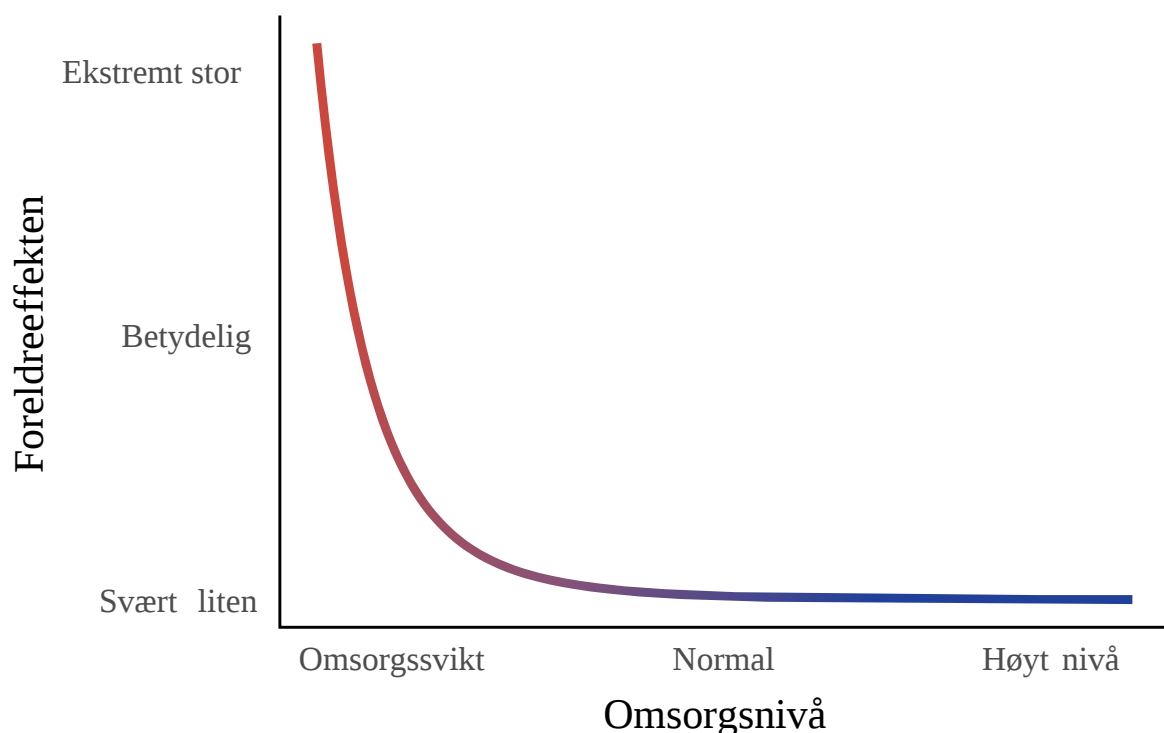
Selv om den gjennomsnittlige foreldreeffekten i befolkningen virker å være liten, finnes det klare unntak. Når barn vokser opp under ekstreme omsorgsbetingelser, som ved alvorlig omsorgssvikt eller i situasjoner preget av stor sosial belastning, har miljøpåvirkning en langt sterkere betydning. Studier av barn som har vokst opp på institusjoner under svært dårlige forhold, som den rumenske barnehjemskrisen i 1980- og 90-årene, viser at alvorlig omsorgssvikt har omfattende og langvarige konsekvenser for barns utvikling (Humphreys et al., 2015; Johnson et al., 2018). Tilsvarende finner man at foreldrepåvirkning spiller en større rolle i studier som bevisst rekrutterer familier med lav inntekt og høyt nivå av stressfaktorer (Tomlinson et al., 2022). Et nyere eksempel på dette er studien til Zhou et al. (2025), som sammenlignet voksne søsken fra risikoutsatte familier der ett barn ble adoptert bort tidlig og vokste opp i en stabil adoptivfamilie, mens søskenet ble værende hos biologiske foreldre med psykiatriske og sosiale belastninger. Ved å bruke en søskendesign som kontrollerer for genetiske og delte miljøfaktorer, fant forskerne at de adopterte søsknene hadde lavere risiko for en rekke psykiske vansker i voksen alder, særlig eksternaliserende vansker som rus og kriminalitet.

Samlet sett illustrerer denne forskningen at betydningen av foreldres omsorg varierer med omsorgsnivået: Innenfor normalvariasjonen er effekten liten, mens i tilfeller med alvorlig omsorgssvikt er effekten betydelig. Figur 1 viser en teoretisk modell for hvordan foreldreeffekten endrer seg i takt med nivået av omsorg barnet mottar.

Figur 1

Den teoretiske sammenhengen mellom omsorgsnivå og foreldreeffekt

Barnevernets vanskelige oppgave

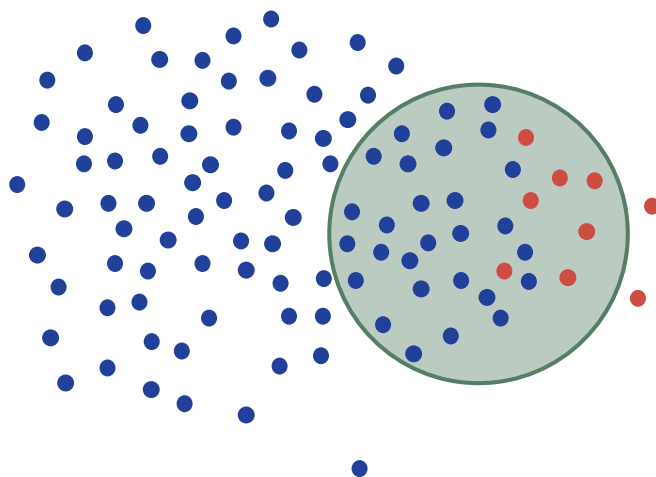
For barnevernet innebærer disse funnene en betydelig utfordring: Hvordan skiller man mellom barn som viser bekymringsfull atferd på grunn av genetiske disposisjoner eller tilfeldige miljøpåvirkninger, og barn som viser bekymringsfull atferd som følge av alvorlig omsorgssvikt? Fordi bekymringsvekkende atferd og psykiske vansker er utbredt i alle typer familier, kan ikke barnets atferd alene gi pålitelig informasjon om omsorgssituasjonen. Dette problemet forsterkes av at alvorlig omsorgssvikt er relativt sjelden i befolkningen. Som følge av dette oppstår en kjent vurderingsfelle, ofte omtalt som aktors feilslutning (Clayton, 2021), illustrert i figur 2. Blå prikker representerer barn som ikke vokser opp under omsorgssvikt, mens røde prikker viser barn som gjør det. Den grønne sirkelen omfatter alle barn som viser bekymringsvekkende atferd. Dersom man kun vet at et barn

viser bekymringsvekkende atferd (prikkene innenfor sirkelen), gir ikke dette tilstrekkelig grunnlag for å konkludere med at barnet utsettes for omsorgssvikt. Dette skyldes at atferden er en uspesifikk indikator, og at grunnfrekvensen for omsorgssvikt i befolkningen er lav.

Figur 2

Aktors feilslutning

Merknad. Figuren illustrerer hvordan barn som viser bekymringsvekkende atferd (grønn sirkel), ikke gir god informasjon om barnet er utsatt for omsorgssvikt (røde prikker) eller ikke (blå prikker).

Bruk av tilknytningsteori

Tilknytningsteori anvendes ofte som teoretisk rammeverk i vurderinger av barns omsorgssituasjon. Tilknytningens betydning for barns emosjonelle utvikling har et sterkt teoretisk fotfeste, og tilknytningstvurderinger har derfor fått en sentral plass i barnevernets beslutningsgrunnlag. Samtidig

viser nyere gjennomganger av rettspraksis i Norge og Sverige at begreper fra tilknytningsteori i enkelte tilfeller brukes på en forenklet eller upresis måte, noe som kan forsterke risikoen for feilvurderinger. Melinder et al. (2021) har undersøkt bruken av sakkyndigvurderinger i norske barnevernssaker. De finner at vurderingene ofte bygger på antakelser om barns tilknytning og foreldres mentaliseringsevne, med utgangspunkt i opplæring fra traumefokuserte forskningsmiljøer og kompetansesentre. Studien peker på at vurderingene i mindre grad integrerer bred utviklingspsykologisk kunnskap. En konsekvens av dette er at barns atferd i noen tilfeller kan tolkes som uttrykk for svikt i foreldres omsorgsevne uten at andre mulige forklaringer vurderes tilstrekkelig.

Et varsel fra Sverige

En lignende tendens dokumenteres i en studie av Levin et al. (2024). Studien viser at observasjoner av utrygg tilknytning i svenske rettsavgjørelser ofte brukes som grunnlag for å anslå at barnet vokser opp under alvorlig omsorgssvikt, og dermed oppfyller de juridiske kravene for tvangsvedtak, uten tilstrekkelig vurdering av alternative forklaringer. Studien påpeker imidlertid at det ikke kan trekkes sikre konklusjoner om hvorvidt beslutningene om omsorgsovertakelse var feilaktige. Det er mulig at beslutningstakerne, basert på reelle observasjoner av alvorlig omsorgssvikt, anvendte begreper fra tilknytningsteori på en uklar eller upresis måte for å legitimere bekymringene sine. Med andre ord kan det ha foreligget faktiske forhold som berettiget tiltak, men som ble formulert gjennom en forståelse av utrygg tilknytning som ikke samsvarer med hvordan begrepet brukes i utviklingspsykologisk forskning. Selv om funnene peker på utfordringer knyttet til forståelsen og bruken av tilknytningsbegreper i barnevernsarbeid, innebærer det derfor ikke nødvendigvis at beslutningene om å plassere barn utenfor hjemmet var uriktige.

Internasjonale forskningsmiljøer har uttrykt lignende bekymringer. I en gjennomgang av tilknytningsforskning understreker Granqvist et al. (2017) og Forslund et al. (2022) at tilknytningsmålinger ikke bør brukes som selvstendige verktøy for vurdering av enkeltbarns omsorgsbehov i rettslige og barnevernssammenhenger. Tilknytningsmønstre gir begrenset prediktiv verdi for senere psykisk helse, og individuelle forskjeller i tilknytning påvirkes i betydelig grad av genetiske faktorer og unike miljømessige forhold (Dugan et al., 2024; Fearon et al., 2014). Videre fremheves det at tilknytning ikke er en stabil egenskap hos barnet, men en dynamisk prosess som kan endres gjennom utvikling og målrettede tiltak. Dette innebærer at bekymringsfull tilknytningsatferd ikke uten videre kan tolkes som tegn på varig omsorgssvikt.

Risiko for falske positive vurderinger

Beslutninger i barnevernet krever komplekse vurderinger av usikker informasjon. Forskning på beslutningspsykologi viser at mennesker i slike situasjoner er sårbare for systematiske skjevheter som kan påvirke vurderingskvaliteten. En særlig relevant skjevhet er representativitetsheuristikken, der man vurderer sannsynligheten for en tilstand basert på hvor typisk en observasjon virker, uten å ta hensyn til grunnfrekvenser (Kahneman & Tversky, 1973). I barnevernssammenheng kan dette innebære at bekymringsfull atferd, som uro eller tilbaketrekning, blir vurdert som typisk for barn utsatt for omsorgssvikt, selv om slike symptomer er vanlige også blant barn i gode omsorgsbetingelser.

Empiriske studier indikerer at slike skjevheter kan påvirke beslutningstaking i praksis. Wilkins og Meindl (2024) analyserte over 20 000 prediksjoner gjort av 586 barnevernsarbeidere basert på reelle henvisninger til barnevernet i England. Studien viste at selv om beslutningene samlet sett

var mer presise enn tilfeldig gjetning, var de preget av en høy andel falske positive vurderinger. En falsk positiv i denne sammenhengen innebærer at det vurderes som sannsynlig at barnet vil utsettes for alvorlig skade eller omsorgssvikt, når dette i realiteten ikke skjedde. For hver korrekt vurdering av omsorgssvikt forekom én til to falske positive vurderinger, der familier uten alvorlige problemer feilaktig ble vurdert som risikoutsatte. Forekomsten av falske positive vurderinger kan få alvorlige konsekvenser, både for barn og familier. Det understreker behovet for tiltak som kan støtte beslutningstakerne i å gjøre mer treffsikre vurderinger. Forskning viser at strukturerte beslutningsverktøy, som standardiserte vurderingsskjemaer og eksplisitte risikokriterier, kan bidra til å redusere tilfeldige feil og skjevheter i barnevernsvurderinger (Gambrill & Shlonsky, 2001; Simchon & Gilead, 2024). I Norge har barnevernet tradisjonelt lagt stor vekt på faglig skjønn i vurderingsarbeidet (Samsonsen, 2024), men i lys av funnene om systematiske skjevheter kan en styrking av strukturerte metoder være et viktig bidrag til å sikre mer presise og rettssikre beslutninger.

God barnevernsfaglig beslutningspraksis

Funnene som er gjennomgått, har flere viktige implikasjoner for vurderingsarbeidet i barnevernet. For det første understreker de at barns bekymringsfulle atferd må tolkes med forsiktighet. Selv om bekymringsfull atferd er en relevant bekymringsindikator, gir den i seg selv begrenset informasjon om barnets omsorgssituasjon. Det er derfor avgjørende at vurderinger av omsorgssvikt primært baseres på direkte observasjoner av foreldres omsorgsutøvelse, eller på annen pålitelig informasjon om foreldrenes evne til å ivareta barnets behov. For det andre peker forskningen på betydningen av en bredere utviklingspsykologisk forståelse i vurderingsarbeidet. Atferd og symptomer hos barn påvirkes av en rekke forhold, inkludert genetiske faktorer og individuelle erfaringer, som ikke nødvendigvis reflekterer foreldres omsorgsevne. En tilstrekkelig bred forståelse for disse variasjonskildene kan bidra til å redusere risikoen for feilslutninger. For det tredje fremhever beslutningspsykologisk forskning viktigheten av å støtte vurderingsprosesser med strukturerte metoder. Bruken av standardiserte kartleggingsverktøy, eksplisitte kriterier for risikovurdering og rutiner for informasjonsinnhenting kan redusere påvirkningen fra tilfeldige skjevheter i vurderingene. Spesielt i saker med høy grad av usikkerhet kan strukturerte verktøy bidra til å systematisere informasjonen og gi bedre grunnlag for faglig skjønn.

Avslutningsvis tilsier funnene et behov for høy psykologfaglig kompetanse i barnevernet. Psykologer har særskilt kompetanse på barns utvikling, psykiske helse, vurderingsmetodikk og beslutningstaking under usikkerhet. En styrket psykologressurs i utredningsarbeidet kan dermed bidra til å sikre at barnevernets vurderinger bygger på et mest mulig kunnskapsbasert grunnlag.

Referanser

- Barnevernloven. (2021). *Lov om barnevern (barnevernsloven)* (LOV-2021-06-18-97). Lovdata. <https://lovdata.no>
- Clayton, A. (2021). *Bernoulli's Fallacy: Statistical Illogic and the Crisis of Modern Science* (1st edition). Columbia University Press.
- Dugan, K. A., Kunkel, J. J., Fraley, R. C., Briley, D. A., McGue, M., Krueger, R. F. & Roisman, G. I. (2024). Genetic and environmental contributions to adult attachment styles: Evidence from the Minnesota Twin Registry. *Journal of Personality and Social Psychology*. <https://doi.org/10.1037/pspp0000516>

- Fearon, P., Shmueli-Goetz, Y., Viding, E., Fonagy, P. & Plomin, R. (2014). Genetic and environmental influences on adolescent attachment. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 55(9), 1033–1041. <https://doi.org/10.1111/jcpp.12171>
- Forslund, T., Granqvist, P., van IJzendoorn, M. H., Sagi-Schwartz, A., Glaser, D., Steele, M., Hammarlund, M., Schuengel, C., Bakermans-Kranenburg, M. J., Steele, H., Shaver, P. R., Lux, U., Simmonds, J., Jacobvitz, D., Groh, A. M., Bernard, K., Cyr, C., Hazen, N. L., Foster, S., ... Duschinsky, R. (2022). Attachment goes to court: Child protection and custody issues. *Attachment & Human Development*, 24(1), 1–52. <https://doi.org/10.1080/14616734.2020.1840762>
- Gambrill, E. & Shlonsky, A. (2001). The need for comprehensive risk management systems in child welfare. *Children and Youth Services Review*, 23(1), 79–107. [https://doi.org/10.1016/S0190-7409\(00\)00124-9](https://doi.org/10.1016/S0190-7409(00)00124-9)
- Granqvist, P., Sroufe, L. A., Dozier, M., Hesse, E., Steele, M., Van IJzendoorn, M., Solomon, J., Schuengel, C., Fearon, P., Bakermans-Kranenburg, M., Steele, H., Cassidy, J., Carlson, E., Madigan, S., Jacobvitz, D., Foster, S., Behrens, K., Rifkin-Graboi, A., Gribneau, N., ... Duschinsky, R. (2017). Disorganized attachment in infancy: A review of the phenomenon and its implications for clinicians and policy-makers. *Attachment & Human Development*, 19(6), 534–558. <https://doi.org/10.1080/14616734.2017.1354040>
- Humphreys, K. L., McGoron, L., Sheridan, M. A., McLaughlin, K. A., Fox, N. A., Nelson, C. A. & Zeanah, C. H. (2015). High-Quality Foster Care Mitigates Callous-Unemotional Traits Following Early Deprivation in Boys: A Randomized Controlled Trial. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 54(12), 977–983. <https://doi.org/10.1016/j.jaac.2015.09.010>
- Johnson, D. E., Tang, A., Almas, A. N., Degnan, K. A., McLaughlin, K. A., Nelson, C. A., Fox, N. A., Zeanah, C. H. & Drury, S. S. (2018). Caregiving Disruptions Affect Growth and Pubertal Development in Early Adolescence in Institutionalized and Fostered Romanian Children: A Randomized Clinical Trial. *The Journal of Pediatrics*, 203, 345–353. <https://doi.org/10.1016/j.jpeds.2018.07.027>
- Kahneman, D. & Tversky, A. (1973). On the psychology of prediction. *Psychological Review*, 80(4), 237–251. <https://doi.org/10.1037/h0034747>
- Levin, S. N., Isohanni, E., Granqvist, P. & Forslund, T. (2024). Attachment goes to court in Sweden: Perception and application of attachment concepts in child removal court decisions. *Attachment & Human Development*, 26(6), 521–544. <https://doi.org/10.1080/14616734.2024.2419589>
- Melinder, A., Van Der Hagen, M. A. & Sandberg, K. (2021). In the Best Interest of the Child: The Norwegian Approach to Child Protection. *International Journal on Child Maltreatment: Research, Policy and Practice*, 4(3), 209–230. <https://doi.org/10.1007/s42448-021-00078-6>
- Plomin, R. (2019). *Blueprint: How DNA Makes Us Who We Are*. MIT Press.
- Samsonsen, V. (2024). Barnevernets undersøkelser. *Tidsskriftet Norges Barnevern*, 101(2), 92–98. <https://doi.org/10.18261/tnb.101.2.4>
- Simchon, A. & Gilead, M. (2024). A psychologically informed approach to “actuarial” decision making. *Decision*, 11(4), 700–707. <https://doi.org/10.1037/dec0000232>
- Tomlinson, R. C., Hyde, L. W., Weigard, A. S., Klump, K. L. & Burt, S. A. (2022). The role of parenting in the intergenerational transmission of executive functioning: A genetically informed approach. *Development and Psychopathology*, 34(5), 1731–1743. <https://doi.org/10.1017/S0954579422000645>
- Turkheimer, E. (2000). Three Laws of Behavior Genetics and What They Mean. *Current Directions in Psychological Science*, 9(5), 160–164. <https://doi.org/10.1111/1467-8721.00084>

- Wilkins, D. & Meindl, M. (2024). Measuring the ratio of true#positive to false#positive judgements made by child and family social workers in England: A case vignette study. *Child & Family Social Work*, 29(2), 327–338. <https://doi.org/10.1111/cfs.13086>
- Zhou, M., Larsson, H., D’Onofrio, B. M., Landén, M., Lichtenstein, P. & Pettersson, E. (2025). Association between the childhood rearing environment and general and specific psychopathology factors in middle adulthood: A Swedish National High-Risk Home-Reared versus Adopted-Away Sibling Comparison Study. *Molecular Psychiatry*. <https://doi.org/10.1038/s41380-025-02979-1>

